

ARGUMENTE PRIVIND NECESITATEA ȘI POSIBILITATEA ÎNTEMEIERII PEDAGOGIEI MUZEALE CA ȘTIINȚĂ

Venera COJOCARIU

Existența socio-umană și progresul său sunt de neconceput fără realizarea educației. Complexitatea sa, multitudinea componentelor, subtilele ei determinări precum și efectele generate fac imposibilă abordarea sa doar dintr-o singură perspectivă, ceea ce impune o apropiere multi și interdisciplinară¹. Se explică astfel, într-o măsură semnificativă, transformarea pedagogiei în pedagogii, adică întemeierea unui sistem al științelor educației² care se consolidează și se dezvoltă. Ca orice realitate vie, dinamică, el este supus unor tendințe diverse, uneori contradictorii (de tipul: adâncirea cercetării - integrarea ei; extinderea cercetării - adâncirea ei) care, însă, îi marchează devenirea. Prins într-o asemenea „văltoare” el procedează, prin eforturi succesive, la o mai completă cuprindere a fenomenului paideutic și, implicit, la o mai bună explicare a sa - bază de optimizare a intervenției educative.

Parte componentă a efortului de construire/ajustare a unui tip de personalitate cu un anumit profil, capabil să corespundă unor exigențe tot mai severe din partea prezentului, dar mai ales a viitorului, muzeul, prin specificul și activitatea sa, se impune (și trebuie să o facă mai insistent, mai penetrant) atât ca factor educativ deosebit de important cât și ca obiect de studiu pentru o nouă ramură din sistemul științelor educației - pedagogia muzeală. Dacă o adăugăm numărului mare de pedagogii constituite în raport cu diferite domenii de activitate, dacă ne reamintim că „noile educații” propun și ele cercetătorului o anumită multitudine de fațete ale actului de educație, nu ne mai mirăm că „ceea ce se oferă specialistului contemporan este un tablou complex și variat”³. Nu mai surprinde, de asemenea, reticența cu care unii consideră că un asemenea efort este, din start, inutil, în măsura în care pedagogia

1. Cerghit I., Vlăsceanu L., *Curs de pedagogie*, Tipografia Universității București, 1988, p. 14.

2. *** *Vocabulaire de l'education*, sous la direction de G. Mialaret, P.U.F., Paris, 1979.

3. Bărsănescu Ștefan, *Unitatea pedagogiei contemporane ca știință*, E.D.P., București, 1976, p. 10.

muzeală nu are obiect al cunoașterii, nu are specialiști, nu face cu nimic altceva școala, deci nu are identitate epistemologică.

Produs al „expanding-ului educației”⁴, prinsă în ghemul contradicțiilor dintre sistemul educativ și societate (exprimat, esențial, prin discrepanța dintre cererea de educație foarte mare și incapacitatea de a investi în acest sens)⁵, pedagogia muzeală este expresia aceluiași sentimente duplicitate pe care le trăiesc astăzi la noi toate instituțiile cu rol instructiv educativ: sentimentul de sporire a responsabilității față de formarea și devenirea umană și sentimentul de nemulțumire față de modul în care se realizează în prezent educația. În raport cu întrebarea cutremurătoare prin simplitatea sa (și prin neputința pe care o exprimă) „Cum să (mai) realizăm azi educația?”, pedagogia muzeală oferă, ca disciplină teoretică, o serie de repere care coagulează în jurul răspunsului „în și prin muzeu”.

Înțelegem astfel că pedagogia muzeală se autoproponde ca disciplină cu caracter „cum se face/trebuie să se facă educație în și prin muzeu”. Specificul acestui demers, metodele și mijloacele sale, formele de organizare se constituie în „substanța” acestei situații, în calitate de pedagogie alternativă care își propune optimizarea praxiologică a activității muzeale.

Cauzalitatea constituirii ei este amplă, dar putem grupa fenomenele pe două direcții: cauze

generale și specifice.

Dintre cauzele generale enumerăm (fără a intra în analiză detaliată): problematica lumii contemporane⁶, ritmul alert al schimbărilor, progresul științelor (în general) și al științelor educației (în particular), evoluția tehnicii și a mijloacelor de comunicare, specificul educației formale din țara noastră, necesitatea ca muzeul să-și identifice propriul drum și propria concepție de organizare și funcționare. Cu această ultimă parte ne apropiem de evidențierea cauzelor particulare: manifestarea unei discrepanțe între existența unei nevoi de educație prin muzeu și existența unei oferte parțial adecvate; necesitatea valorificării cu finalitate formativă a bogatului patrimoniu existent și a potențialului uman nelimitat aparținând specialiștilor care lucrează în muzeu și care demonstrează prin pasiune, modestie, înțelepciune, răbdare și muncă tenace că se poate trece cu fruntea sus prin dificultăți financiare și conflicte sociale; lipsa unui sector de servicii educative în muzeu; exprimarea nevoii, a dorinței și a intențiilor specialiștilor din muzeu în direcția întemeierii unei asemenea discipline, fapt demonstrat de întreaga lor activitate pasionată, de conducere a demersului muzeal, adânc, în câmpul educației, precum și de teoretizarea unei părți a acestei experiențe și comunicarea ei cu prilejul manifestărilor reunite sub genericul „Colocvii de pedagogie muzeală”.

1) *Ritmul rapid al schim-*

4. *Ibidem*, p.281.

5. Duțu Mircea, *Educația și problematica lumii contemporane*, Ed. Albatros, București, 1989, p.19.

6. Văideanu G., *Educația la frontiera dintre milenii*, Ed. Politică, București, 1978, p.166,169.

bărilor care afectează existența socio-culturală afectează (și o va face și mai mult în viitor) muzeul. Dacă ținem seama și de modificările specifice propriului nostru climat care se adaugă celor generale ne dăm seama că se impune ca muzeul să facă mai mult decât să se adapteze schimbărilor (căci, altfel, va fi mereu în urma lor) și anume să le devanseze, să le producă, să le declanșeze, să le înstăpânească (fiind înaintea lor). În spiritul pedagogiei prospective putem aprecia că muzeul trebuie să înfrunte „ceea ce n-a mai fost niciodată”⁷. De aceea, el trebuie să-și dezvolte dimensiunea interdisciplinară și proiectivă. În pedagogia muzeală reprezintă un asemenea suport.

2) *Existența unei nevoi de educație prin muzeu* care, în ceea ce ne privește, se poate demonstra mai mult indirect, pentru că formele de „testare a pieții” în această direcție sunt palide. Luând în considerare expansiunea educației, criza școlii și a modalităților educative propuse de ea, concurența dintre educația formală și cea nonformală apărută tocmai ca efect al fenomenului anterior, avantajele educației nonformale în această competiție și modalitățile specifice de „apropiere” ale mediului muzeal în actul modelării personalității, avem o serie de argumente. În alte spații socio-culturale argumentele vin direct de la public, care își exprimă nevoile, ceea ce ușurează enorm efortul muzeografilor, pentru că există secții sau departamente de

pedagogie muzeală care au, printre altele, rolul de „a testa interesul publicului pe verticala vârstelor și orizontala categoriilor socio-profesionale și etnice, față de actul educativ practicat în muzeu”⁸. Încă un argument pentru necesitatea pedagogiei muzeale. Dacă „muzeul înseamnă educație”⁹, rezultă că trebuie reanalizată funcția sa educativă care devine prioritară, trebuie înțeles modul în care această funcție se poate exercita astăzi în condiții optime. Muzeul depășește postura de mijloc de loisir sau de transmițător de informație și devine, fundamentul, „un element de reechilibrare spirituală, un loc al recuperării pe planul sensibilității”¹⁰, o cale care ne ajută să depășim uneori cenușiul existențial deschizându-ne, poate, cu generozitate, imperiului perfecțiunii, armoniei, diversității, frumosului, echilibrului, adevărului. Într-un asemenea orizont, somnul rațiunii nu mai are loc iar semnalele de alarmă ale universului sunt percepute mai atent. Nu-i vorba de întâietatea educației estetice sau intelectuale ci de echilibrul lor mediat de educația moral-civică ce poate duce la valorificarea optimă a muzeului. Pus în competiție cu mass-media zgomotoasă și eterogenă, muzeul trebuie să ofere criterii valorice. O poate face prin educație, doar dacă se bazează în activitatea sa pe știința educației în/ prin muzeu: pedagogia muzeală.

3) *Inexistența unei oferte educaționale adecvate din partea muzeului.*

Analizând o asemenea cauză

7. Valery Paul, apud. Berger, Gaston, *Omul modern și educația sa*, București, E.D.P., 1973, p. 58.

8. Pungă Doina, *Pedagogia muzeală din România între deziderate și împliniri*, Colocviul al VIII-lea de Pedagogie muzeală, 1997, p. 3.

9. *Ibidem*, p. 4.

10. Hudson, Kenneth, *O istorie socială a muzeelor*, Ed. Meridiane, București, 1975, p. 5.

nu ne referim la lipsa activității propriu-zise a muzeului sau la o calitate îndoielnică a serviciilor propuse. Ceea ce vizăm este întemeierea lor. Altfel spus, constatăm că la baza lor se află experiența bogată a muzeografilor, intuiția lor, imitarea/crearea unor modele expoziționale, unele teoretizări incipiente. Ceea ce lipsește este suportul teoretic solid din direcția domeniului educației. Or, aceasta se vede în unele confuzii conceptuale, în unele transferuri inadecvate, în unele rezultate a căror eficiență lasă de dorit. Iată, de exemplu, urmărind modul în care mass-media sau calculatorul se articulează uneori eforturilor muzeale nu ne putem împiedica să constatăm pericolul ca activitatea muzeală să alunece prea mult în câmpul instruirii și să se îndepărteze de unul din elementele sale de referință - educația. Teoria despre educația realizată prin muzeu poate analiza, relativ obiectiv, care sunt căile cele mai bune pentru a îndeplini un deziderat prim al acestei instituții - ridicarea publicului de muzeu în lumea culturii într-un mod subtil, articulat, sistematic, fundamentat științific în perspectiva cerințelor „lucrului bine făcut“. De pe o asemenea bază se pot analiza, valoriza și, ulterior, transpune în practică „inovații“ de genul „expoziție pedagogică“, „vizită pedagogică cu destinația educării viitorului public“, „atelierul pedagogic muzeal“, realizări experimentate, de altfel, în practica unor muzee și centre de cultură

românești. Pentru ca ele să poată face parte din „metodologia“ oricărui muzeu este necesară cunoașterea lor și valorificarea din perspectivă educativă. Un asemenea efort ține de competența pedagogiei muzeale care, în același timp, trebuie să catalogheze metodele, mijloacele și formele clasice de realizare a demersului muzeal și să propună o actualizare și resemnificare necesare.

Oferta muzeală nu se poate ridica la nivelul cerințelor publicului atâta timp cât acestea nu sunt cunoscute, ca urmare a lipsei unui contact real între muzee și public. De cele mai multe ori, și contactul este formal și el nu permite extragerea unor concluzii cu privire la optimizarea actului muzeal (de exemplu, caietul de impresii unde cei mai mulți notează că au fost impresionati de o expoziție și mulțumesc organizatorilor). Un contact adecvat presupune, după opinia noastră, două rezultate:

a) cunoașterea, testarea nevoilor, a gusturilor și expectanțelor diferitelor categorii de public;

b) modelarea, formarea, includerea altora noi, în continuarea procesului de satisfacere a cererii. De-abia aici este vizibil impactul muzeului în calitatea lui de factor de progres cultural individual și/sau social.

Realizarea acestor finalități presupune punerea la punct a unui sistem de metode, tehnici, mijloace - fenomen care se vede obstrucționat de lipsa suportului financiar

necesar, lipsa unor specialiști în domeniul educației sau în domenii conexe (psihologie, sociologie, marketing), o slabă gestionare a resurselor umane și materiale, existența unor prejudecăți.

4) *Lipsa unui sector de servicii educative în muzeu* (departament de educație muzeală și relații cu publicul). Această temă este o permanență a discuțiilor din cadrul Colocviilor de pedagogie muzeală, ca expresie a faptului că cei mai mulți specialiști de muzeu resimt necesitatea unei asemenea

specializări intramuzeale, al cărei scop fundamental pare a fi îmbunătățirea dimensiunii educative a activității muzeale și, prin aceasta, îmbunătățirea imaginii muzeului în comunitate. Împărtășirea bogatei experiențe a diferitelor muzee, precum și cunoașterea realizărilor în domeniu a muzeelor de peste hotare au permis realizarea unor încercări de teoretizare, de concepere a unor modele de analiză a unui asemenea sector. Iată, spre exemplificare, unul dintre ele, cu câteva amendamente:¹¹

-
1. Ce se face? - Ce anume trebuie să facă?
 - De ce se face? Obiectivul
 - Ce poate face altceva?
 - Ce anume ?
-

2. Unde se face? - Ce condiții sunt necesare?
 - De ce acolo ?
 - Unde se face în prezent?
 - Se poate face în alt loc? Locul
 - Unde anume?
 - De ce acolo?
-

3. Când se face? - Când trebuie să se facă?
 - De ce atunci?
 - Când se poate face în prezent?
 - Se poate face în alt moment?
 - Când anume? Momentul
 - De ce?
-

4. Cine face? - Cine trebuie să facă?
 - De ce el ?
 - Cine face în prezent? Executantul
 - Se poate face de către altcineva?

11. Stoiescu, C.C., Iov., G. (Muzeul Național de Istorie României), Varga, M. și Varga, L. (Muzeul Național Cotroceni) Simion, V. (Muzeul Național de Artă), Pungă, D., (Ministerul Culturii), *Activarea și susținerea Departamentului de educație muzeală și relații cu publicul. Puncte de vedere privitoare la metodologia de organizare și funcționare*, Caiet metodologic 1991-1993, editat de Ministerul Culturii, Baia Mare, 1994, p.31-32.

- De către cine?

- De ce?

5) Cum se face? - Cum trebuie să se facă?

- De ce în acel fel?

Modul de

- Cum se face în prezent?

realizare

- Se poate face altfel?

- Cum anume?

Se poate observa că pornind de la un asemenea set interogativ se poate ajunge la constituirea unei structuri specializate și pluriramificate a acestui departament, de tipul celei propuse de Victor Simion, de la Muzeul Național de Artă¹². Doar integrând activității muzeale un asemenea sector, activitatea sa se completează, se orientează pe elemente de prioritate și sporește șansele integrării în efortul general formativ al societății civile, transformând sintagma „consumatorul rege“, proprie economiei de piață, la specificul muzeului, în formula „totul pentru public“.

Ajunși în acest punct al demonstrației se poate conchide că pedagogia muzeală reprezintă o ramură a sistemului științelor educației care-și propune să analizeze o alternativă educațională, anume educația în și prin muzeu (patrimoniul), precum și implicațiile sale. Îi descoperim, din acest punct de vedere, și cele mai importante finalități:

- generalizarea, sintetizarea și,

prin acestea, valorificarea experienței prețioase a specialiștilor din muzeu, experiență care prin diversitatea sa, prin complexitate și amplitudine devine sursa practic-intuitivă pentru asemenea teoretizări;

- fundamentarea teoretică, sistematizată a activității muzeale din perspectiva accentului (dimensiunii) formativ(e) care trebuie să dobândească înțâietate și în acest tip de activitate:

- asigurarea unui suport de eficiență în activitatea practică, proprie muzeului, și implicit, în efortul de ajustare a imaginii culturale și sociale a acestei instituții.

Dacă acesta este specificul pedagogiei muzeale, se impun precizări cu privire la locul pe care ea îl ocupă în sistemul științelor educației, nivelul/compartimentul la care ea poate fi ancorată. Ștefan Bârsănescu a demonstrat că sistemul științelor pedagogice presupune o interdependență profundă între pedagogia generală, ramurile sale (pedagogia

12. *Ibidem*, p.3.

sistematică, pedagogia istorică, pedagogia socială, pedagogia comparată, pedagogia internațională și pedagogia prospectivă) și pedagogia diferențială cu trei ramuri (pedagogia pe vârste, pedagogia profesională și pedagogia defectologică)¹³.

Dacă admitem că ramurile pedagogiei studiază modalități specifice de a realiza educația, atunci avem suficiente argumente pentru a conexe *pedagogia muzeală* la *pedagogia diferențială*, mai exact, ca *subdiviziune a pedagogiei profesionale*, alături de pedagogia agricolă, pedagogia industrială, medicală, militară, juridică¹⁴. Față de această identificare a locului pedagogiei muzeale atragem atenția că în timp ce pedagogiile profesionale enumerate mai sus urmăresc analiza procesului de educație prin care se formează trăsături de personalitate adecvate unui profil profesional (muncitor agricol, industrial, medic, militar, jurist), pedagogia muzeală vizează altceva. Este vorba de analiza modului în care activitatea specifică din muzeu, mediul său inconfundabil, valorile și mijloacele sale proprii (inclusiv cele la care a ajuns prin încorporarea unor mijloace

moderne) pot contribui (și își propun să o facă) la realizarea idealului educației. Ea nu implică o specializare, o îngustare, ci o deschidere, o lărgire.

În acest sens, ea trebuie să practice interconectări teoretice cu didactica, pedagogia pe vârste (în general), dar și cu pedagogiile alternative pentru a putea, ulterior, să stabilească relații concrete, afective, cu educația formală și nonformală, cu educația permanentă, educația adulților, educația intelectuală, estetică, morală, ecologică, axiologică, interculturală sau educația pentru schimbare.

Efortul nostru de precizare în direcția evidențiată mai sus a fost susținut de una din ideile aceleiași mare pedagog: „(...) dat fiind faptul că acest sistem (al științelor educației n.n.) s-a realizat ca un răspuns la noile nevoi ale societății contemporane, actul de a-l cunoaște și de a contribui la dezvoltarea lui constituie un imperativ moral și general uman”¹⁵.

Asemenea gânduri și încercări vă propunem să le citiți odată cu apariția volumului *Pedagogie muzeală (schiță a unei întemeieri a pedagogiei muzeale ca știință)*¹⁶ care a apărut la sfârșitul anului 1998.

13. Bărsănescu Ștefan, *op.cit.*, p.318.
 14. *Ibidem*, p.303
 15. *Ibidem*, p.318.
 16. Venera Cojocaru, Neculai Barbaș, Victor Mitocariu, *Pedagogie muzeală (Schiță a unei posibile întemeieri a pedagogiei muzeale ca știință)*, Centrul de Prestare și Formare a Personalului din instituțiile de Cultură, București, p.225.